

Михайло РЕКРУТЯК

Постать Людовіта Штура у боністиці та нумізматичі країн світу

Людовіт Штур є центральною фігурою для історії Словаччини XIX століття. Його постать має велике значення в історії та культурі сучасної Словацької республіки, саме тому вшанування постаті поета має місце на сучасних грошових та поштових знаках. Людовіт Штур був не тільки будителем, поетом і вченим, який досліджував історію, життя й діяльність слов'ян, але передусім був політиком. Більшість вчених досліджують саме вищезгадані ролі Штура в історії словацького народу, проте на сьогоднішній день майже немає публікацій, джерельну базу яких складають матеріали спеціальних історичних дисциплін, а саме грошові знаки.

Перші публікації, присвячені життю і діяльності Штура, побачили світ ще у XIX ст. У дореволюційній Росії проблема слов'янського відродження завжди знаходилася у центрі уваги цілого ряду дослідників. Людовіт Штур як славіст-науковець став відомим для російського читача завдяки його публікаціям, що розміщувалися на сторінках російських періодичних видань. Проблема слов'янського національного відродження та постаті Л. Штура в літературі та історії словацького народу знайшла своє відображення в сучасній українській історіографії. Вивченням та популяризацією славістичної тематики займалися такі славісти, як В. Чорній, Л. Зашкільняк, М. Кріль, М.

Крикун. Проте майже всі вищезгадані дослідники займались переважно вивченням місцем постаті Людовіта Штура, насамперед, в літературному, культурному та політичному житті словацького народу середини XIX ст.

Кожна країна має власного героя, якого часто називають «вчителем», «батьком народу». Для словацького народу такою постаттю є Людовіт Штур – син учителя в Угровці, що став ідеологом словацького національного відродження. Саме із цією людиною наші західні сусіди пов'язують власну мову, культуру та й власне кажучи й державу.

Вшанувати постать свого великого співвітчизника на банкнотах словаки вперше почали в часи Першої Словацької республіки (1939-1945), а саме у 1943-1944 рр. Утворена на уламках Чехо-Словаччини, нова держава потребувала національної ідеології. Президент Йозеф Тісо у внутрішній політиці орієнтувався на нацистську Німеччину, створивши де-факто монопартійну авторитарну політичну системи. У березні 1939 року було прийняте рішення про впровадження власної грошової одиниці. Новостворена словацька крона дорівнювала виведеній з обігу чехословацькій кроні. 1939 року в обіг були випущені банкноти чехословацької крони номіналами в 100, 500 та 1000 крон з надрукованим написом «SLOVENSKÝ ŠTÁT» – «Словацька Держава» [6; 68-70], того ж року були запроваджені власні банкноти словацького зразка номіналами 10 та 20 крон [6; 71-72]. У 1943 році було введено в обіг банкноту номіналу 10 крон із зображенням національного героя Л. Штура [6; 73] [Додаток А]. Вони перебували в обігу до 31 жовтня 1945 року.

Під час звільнення Чехословаччини в лютому 1945 року надійшли в обіг віддруковані в Радянському Союзі на Держзнаку крони зразка 1944 року: банкноти в 1, 5, 20, 100, 500 і 1000 крон. У травні 1945 року відновлено обіг довоєнних банкнот і монет в 10 геллерів і більше. В обігу знаходилися грошові знаки Словаччини з наклеєними знаками підтвердження [6; 82-93].

На підставі постанови уряду від 18 жовтня 1945 року в період з 29 жовтня по 4 листопада 1945 року був проведений обмін грошових знаків. Банкноти протекторату, Словаччини, довоєнної Чехословаччини і крони зразка 1944 року обмінювалися на нові банкноти зразка 1945 року 1:1 в межах 500 крон на одну особу, інші суми, а також суми на вкладах блокувалися.

У першій половині 80-х років економічне становище у Чехословаччині погіршилось. Не виконувались завдання інтенсифікації виробництва. Вітаючи на словах перебудову, яка почалась у СРСР, керівництво ЧССР практично прагнуло зберегти адміністративно-командну систему, хоча у 1987 р. і були здійснені зміни у керівництві. Почалися зміни в ідеологічному плані, замість робітників та селян на ранніх серіях банкнот, зокрема 1958 р., 1960-1964 рр., 1970-1973 рр. було введено нову серію, яка тільки доповнила, проте не замінила стару [Додаток В].

Зокрема було замінено банкноту 10 крон [6; 126], на якій зобразили Павола Орсага Гвездослава – словацького поета II пол. XIX – поч. XX ст., її було введено в обіг 1 липня 1986 р. та банкноту 50 крон, на якій з'явився портрет Людовіта Штура. На аверсі містився портрет національного героя словацького народу. На реверсі художники помістили вид Братислави з замком від ресторану на вершині пілона Нового моста. Водяний знак на банкнотах: зірки, що повторюються, і липові листя [2] [Додаток С]. Ця серія перебувала в обігу до розпаду Чехословаччини в 1992 році.

В 1993 році були випущені тимчасові банкноти номіналом 20, 50, 100, 500 і 1000 крон шляхом проставлення штампів з гербом незалежної Словаччини на номінал чехословацьких банкнот [Додаток D]. Більше третини аверсу – праву частину займав власне сам портрет, тоді як водяний знак – зображення портрета поета та пера – ліву сторону. На реверсі 500 кронної банкноти художники розмістили ескіз Братиславського замку з його бароковою церквою Св. Мікулаша та частини готичної

вежі Церкви Клариски. Також поруч розташували найстаріший макет Братислави 15-го століття із зображенням замку, трьох церков, оточених фортечною стіною, і ескіз річки Дунай [3]. Розміри банкноти 153×78 мм. Ці банкноти були введені в обіг 5 листопада 1993 року [7; 1] і залишалися законним платежем у Словаччині до 16 січня 2009 року [1], коли були замінені євро.

Портрет Людовіта Штура прикрашав не тільки чехословацькі та словацькі грошові знаки. Спільна історія та боротьба слов'янських народів проти поневолювачів відбилась на югославській та сербській банкноті номіналом 10 динарів. 24 січня 1994 року в обіг були введені купюри номіналом 1, 5 і 10 так званих нових динарів [4; 269–270]. Ця серія була спробою подолати наслідки інфляції, що охопили країну після створення «малої Югославії» із двох колишніх республік – Сербії та Чорногорії. У 2000 році вийшла нова серія, що включала бони 10, 20, 50 і 100 динарів, вже без слова «новий». На аверсі банкноти в 10 динарів художники зобразили портрет лінгвіста Вука Караджича, відкриту книгу та письмове приладдя – експонати постійної експозиції музею Вука в Белграді та введені ним три літери із сербської кирилиці. На реверсі розмістили в горизонтальному положенні фігуру Вука Караджича з фотографії XIX століття, учасників першого Слов'янського Конгресу в Празі в 1848 р. На фото присутній й Людовіт Штур, котрий стоїть абсолютно на краю фрагменту з учасниками з'їзду [Додаток Е, F].

Остаточний розпад Югославії у 2006 році трохи змінив деталі на боні 10 динарів. Великий герб Республіки Сербія на реверсі внизу зліва змінив союзного федеративного орла, а на аверсі замість напису «Народна банка Југославије» творці розмістили «Народна банка Србије». Причому якщо на банкноті 2000 року вертикальний напис кирилицею розташовувався збоку зліва, а латиницею аналогічний з правої сторони, то у сербському зразку 2006 року було навпаки. Колір нових бонів було обрано більш світлішим за союзні грошові знаки.

Досліджуючи боністичні джерела, пов'язані із постаттю Людовіта Штура, як складові грошового обігу будь-якої країни, ми не могли не зачепити і нумізматику. Загальновідомим є той факт, що періодично кожна держава карбує пам'ятні, ювілейні монети із недорогоцінних чи дорогоцінних металів, які виставляє на банківському ринку для колекціонерів, любителів історії та інших. Проаналізувавши випуски пам'ятних монет Чехословаччини та Словаччини, ми з'ясували, що у 1981 році Народний банк Чехословацької соціалістичної республіки випустив пам'ятну срібну монету [3] номіналом 500 крон, присвячену 125-річчю з дня смерті Людовіта Штура. [Додаток G]. Ескіз монети підготував Ян Куліх, її вага становила 24 г. Номінал монети митець розмістив на аверсі, зображення свого видатного земляка займало відповідно реверс. Тираж монет становив 55 тисяч [11].

Зі здобуттям Словаччиною незалежності в 1993 році в ході так званого Оксамитового розлучення, молода держава поставала перед проблемою відсутності національної спадщини, що потерпала в XX столітті від «чеських обіймів». Серед перших пам'ятних монет того ж таки 1993 року, була і срібна 200-кронна монета [5; 189], присвячена Йозефу Мірославу Гурбану, Людовіту Велиславу Штуру та Міхалу Мірославу Годжі авторства Мірослава Ронайя [Додаток H]. Її вага становила 20 г. Всього виготовлено було 35000 штук [10].

У 2015 році до 200-річчя з дня народження батька сучасної словацької літературної мови було випущено дві пам'ятні монети номіналом 2 та 10 євро.

Спочатку Народний банк Словаччини оголосив у квітні 2014 року конкурс на кращий проект монети номіналом 10 євро [8]. Конкурс проводився публічно на анонімній основі. Проте він не задовольнив Комісію з оцінки художніх зразків пам'ятних і колекційних монет, котра є консультативним органом губернатора Національного банку Словаччини. Вже в серпні того ж року було оголошено повторний конкурс, участь

в якому взяли тринадцять авторів. Було розглянуто 17 художніх робіт. Спочатку Комісією передбачалось участь у конкурсі тільки 6 найкращих робіт, які були розглянуті раніше та проекти чотирьох відомих художників-портретистів монетної справи [8].

Під керівництвом доктора філософії Беати Міхалковічової із Музею Людовіта Штура у Модрі комісія рекомендувала три кращі роботи із сімнадцяти Раді Національного банку, котра взяла дані проекту за основу для нової пам'ятної монети. Найкращою було визнано творіння Стефана Новотного [8], на реверсі якої митець розмістив портрет Л.Штура. Проте у кінцевому варіанті саме зображення трохи змінили, прибравши фрагменти деяких декоративних елементів. На аверсі художник розмістив профіль гірського піку Криван, напис номіналу «10 euro» та цитату Л.Штура «Kto žije duchom, v tom žije celý svet a on v celom svete.» [8], що означає «Хто живе духом, у ньому живе цілий світ, і він в цілому світі.» [Додаток I]. Діаметр монети становить 34 мм, вага – 18 грам.

Друге місце комісія надала Каролу Ліцкові [Додаток J], третє ж було присуджене Івану Регаку [8]. Саме проект останнього ліг за основу для аверсу національної монети номіналом 2 євро.

Власне сам портрет Людовіта Штура оточила кругла рамка із дванадцятьма зірками, по аналогії з прапором Європейського Союзу, шрифти написів ж були зменшені та доповнені назвою держави – «Slovensko». [Додаток K]. Її вага становить 8,50 г, а діаметр – 25,75 мм. Національний банк також випустив колекційні набори [9], тиражем 6000 одиниць, в обіг також було введено 35000 штук 2-єврових монет.

Таким чином, опрацювавши наявну літературу з нумізматики та боністики, ми визначили, що зображення Людовіта Штура присутнє на знаках грошових одиниць п'яти держав, а саме – Першої Словацької республіки (з 1943 по 1945 рр.), Чехословацької республіки (з 1987 по 1993рр.), Югославії (з

2000 по 2006 рр.) та сучасних – незалежної Словаччини (з 1993 року) та Сербії (з 2006 року). Пам'ятаючи плідну працю свого вчителя, словаки не бажають залишати його на задвірках історії, його портрети прикрашають не тільки музеї, а й банкноти та монети не тільки тієї держави, яку Штур хотів створити і колись побачити, а й сусідньої Сербії, яка переживала схожі із словацьким народом історичні потрясіння.

Список використаної літератури:

1. ВКурсе. Словаччина офіційно вступила в єврозону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkurse.ua/ua/politics/vstupila-v-evrozonu.html>. Дата звернення: 15.01.2016
2. Bonista.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bonista.ru/products/50-kron-1987-chehoslovakiya-km-96a-unc>. Дата звернення: 16.01.2016
3. Bonista.ru [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bonista.ru/products/500-kron-2000-slovakiya-km-31-xf>. Дата звернення: 15.01.2016
4. Кожевников И.Н., Гордиенко В.В. и др. Банкноты стран мира. Ч. 2. Н-Я. Каталог-справочник в 2-х частях / И.Н. Кожевников, В.В. Гордиенко и др. – Кельн: «System Interchange», 2001. – 385 с.
5. Novotný V. Mince Československa 1918-1992 České republiky a Slovenské republiky 1993-2010. / V. Novotný. – Hodonín, 2009. – 231 s.
6. Novotný V. Papírová platidla Československa 1918-1993, České republiky a Slovenské republiky 1993-2007 / V. Novotný. – Hodonín, 2007. – 165 s.
7. Vyhláška Národnej banky Slovenska o vydaní bankoviek po 500 Sk do obehua o stiahnutí okolkovaných bankoviek po 500 Kčs z obehua z 5. novembra 1993 // Zbierka zákonov, právne predpisy, komentáre, judikatúra, vestníky online zbierka.sk [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/viewer?url=http%3A%2F%2Fwww.zbierka.sk%2Fsk%2Fpredpisy%2F260-1993-z-z.p-2646.pdf>. Дата звернення: 14.01.2016
8. Výsledky verejnej súťaže na výtvarný návrh striebornej zberateľskej mince v nominálnej hodnote 10 eur k 200. výročiu narodenia Ľudovíta Štúra [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbs.sk/sk/bankovky-a-mince/eurove-mince/aktuality/vysledky-sutazi/sutaz-10-eur-200-vyrocie-narodenia-ludovita-stura>. Дата звернення: 15.01.2016

9. 2 Euro SK 2015 - bimetal - Ľudovít Štúr [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coins.lmsystem.sk/index.php?p=SK_2E4. Дата звернення: 15.01.2016
10. 200 Sk SR 1993 - strieborný dvestokorunák – Spisovná slovenčina [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coins.lmsystem.sk/index.php?p=SR2_200K. Дата звернення: 16.01.2016
11. 500 Kčs ČSSR 1981 - strieborný päťstokorunák - Ľudovít Štúr [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coins.lmsystem.sk/index.php?p=CSSR_500K. Дата звернення: 14.01.2016

Додатки

Додаток А. 10 словацьких крон (1943-1945)

Додаток В. Герб ЧССР на банкноті 50 чехословацьких крон (1987 р. випуску)

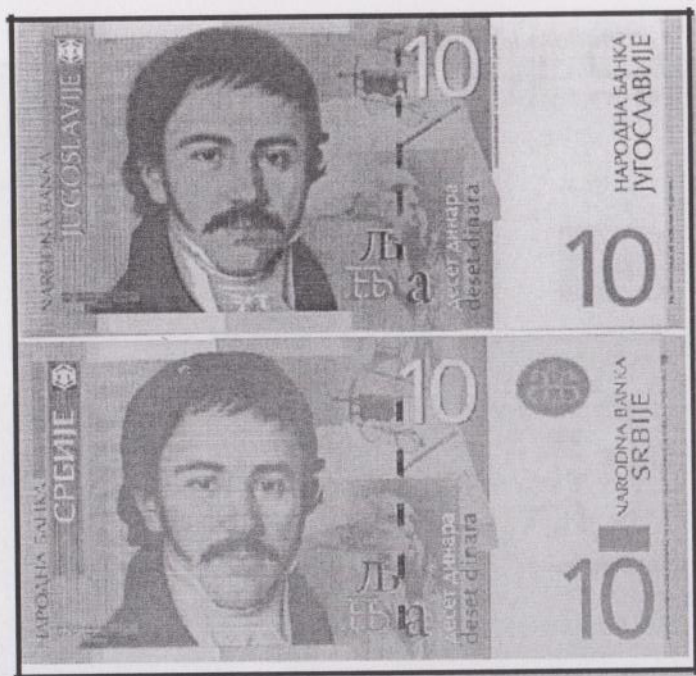
Додаток С. 50 словацьких крон 1987 р.

Додаток D. 500 словацьких крон (1993-2008)

Додаток Е. 10 югославських (вгорі) та сербських (внизу) динарів (2000, 2006) – аверс.

Додаток Ф. 10 югославських (вгорі) та сербських (внизу) динарів (2000, 2006) – реверс

Додаток Г. Чехословацька пам'ятна монета з нагоди 125 років після смерті Л. Штура (1981)

Додаток Н. Словацька пам'ятна срібна монета з нагоди 150-ї річниці кодифікації літературної словацької мови (1993)

Додаток І. Словацька срібна пам'ятна монета номіналом 10 євро.

Додаток J. Проект Кароля Ліцкова пам'ятної монети номіналом 10 євро (2015) із зображення Л.Штура

Додаток К. Ескіз словацької пам'ятної монети номіналом 2 євро (2015)

РЕЗЮМЕ

Рекрут'як М. ПОСТАТЬ ЛЮДОВІТА ШТУРА У БОНІСТИЦІ ТА НУМІЗМАТИЦІ КРАЇН СВІТУ.

Стаття присвячена дослідженню нумізматичних та боністичних джерел із зображенням на них постаті відомого словацького лідера національного відродження Л. Штура. Прослідковується їх розвиток та видозміни протягом XX – поч. XXI ст., а також їх значення з точки зору історії та художньої культури.

Ключові слова: Людовіт Штур, Чехословаччина, Словаччина, будитель, спеціальні історичні дисципліни, нумізматики, боністика, монета, банкнота, аверс, реверс, чехословацька корона, словацька корона.

SUMMARY

Rekrutyak M. Ludovít Štúr Figure in Numismatics and Notaphily (Bonistics) of Different Countries of the World.

The article is concerned with the investigating of numismatic and notaphile sources with the figure of a known Slovak national leader Ludovít Štúr depicted on them. The author points out their development and modifications within XX - early XXI centuries, and their significance in terms of history and culture.

Keywords: Ludovít Štúr, Czechoslovakia, Slovakia, adherents, special historical disciplines, numismatics, notaphily (bonistics), coin, banknote, obverse, reverse, Czechoslovakian koruna, the Slovakian koruna.